

KLACHTENBUREAU LUCHTVERKEER

OVERZICHT KLACHTEN en VLIEGBEWEGINGEN LUCHTHAVEN NIEDERRHEIN

3^e kwartaal 2017

INHOUDSOPGAVE

-	Inleiding	blz.	3
-	Samenvatting	blz.	4
-	Aandachtspunten	blz.	7
1.	Klachten	blz.	8
2.	Vliegbewegingen	blz.	12
	2.1. Extensies	blz.	13
	2.2. Zichtvliegcircuits en oefenvluchten	blz.	14
	2.3. SID-afwijkingen	blz.	15
-	Begrippenlijst	blz.	20

INLEIDING

Dit rapport is opgesteld om de Gemeenschappelijke Luchtverkeerscommissie (GLVC) Niederrhein en de Lärmschutzkommission Niederrhein te informeren over klachten betreffende vliegverkeer van Luchthaven Niederrhein, die bij het Klachtenbureau Luchtverkeer zijn ingediend in het 3^e kwartaal 2017. Gegevens over klachten en klagers zijn in tabellen verwerkt en worden vergeleken met gegevens over dezelfde periode in het voorgaande jaar.

Samenvatting

In het 3^e kwartaal van 2017 zijn door 4 inwoners 16 klachten over vliegverkeer van Luchthaven Niederrhein ingediend, waarvan 7 klachten over vliegverkeer in de dagperiode van 06:00 tot 07:00 uur en 9 klachten over vliegverkeer in de periode van 7:00 tot 23:00 uur. In de nachtperiode van 23:00 tot 06:00 uur hebben aan Nederlandse zijde geen vliegbewegingen plaatsgevonden. De klachten gaan vooral over geluidhinder en afwijkende route (zie tabel 4). In het 3^e kwartaal 2016 zijn 18 klachten over vliegverkeer van Niederrhein door 3 inwoners ingediend. Het totale aantal vliegbewegingen over Nederland neemt in het 3^e kwartaal 2017 (1845 bewegingen) toe ten opzichte van het aantal in dezelfde periode in 2016 (1710 bewegingen), een toename van 8%.

Uit onderzoek naar de spreiding van klachten en klagers over de gemeenten blijkt dat alle 16 klachten in het 3^e kwartaal van 2017 afkomstig zijn van 4 inwoners uit de gemeente Bergen, 12 klachten van 1 inwoner uit de kern Afferden, 3 klachten van 2 inwoners uit de kern Bergen en 1 klacht van een inwoner uit de kern Siebengewald. De klachten gaan over zowel vertrekkend als aankomend vliegverkeer. De inwoner uit Afferden meldt dat de uitvliegroute voor sommige toestellen is gewijzigd en boven de kern van Afferden ligt. Tevens constateert hij een toename van het gebruik van deze route met geluidhinder als gevolg.

In de Gemeenschappelijke Luchtverkeer Commissie is afgesproken dat de SKLZL:

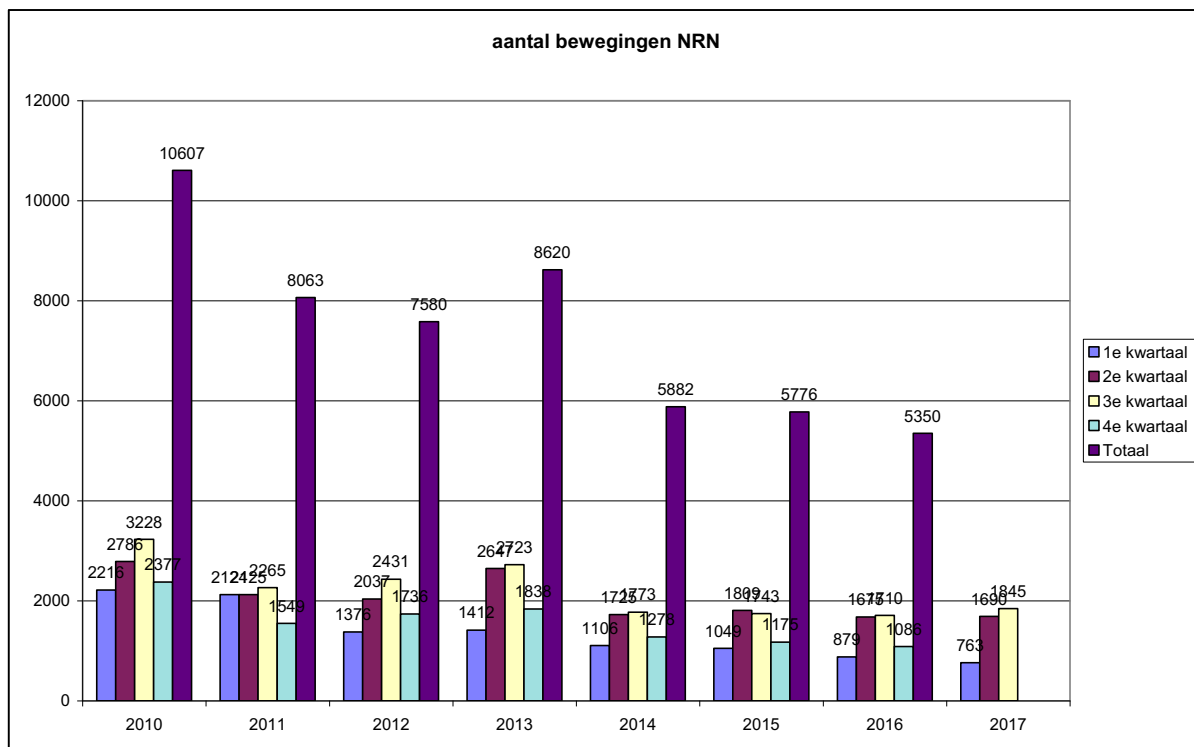
- SID afwijkingen registreert en deze vluchten voor nader onderzoek doorstuurt aan de DFS. De DFS onderzoekt vervolgens de SID afwijking en koppelt zijn bevindingen terug aan de SKLZL. In het 3^e kwartaal 2017 zijn er 6 SID afwijkingen geweest, zie tabellen 9 en 10.
- Extensies registreert en deze vluchten doorstuurt naar de Bezirksregierung Düsseldorf. Deze onderzoekt de reden en informeert daarover aan de SKLZL. In het 3^e kwartaal 2017 zijn geen extensies geweest.
- Zichtvliegcircuits en oefenvluchten registreert en deze vluchten doorstuurt naar de Bezirksregierung Düsseldorf. Deze onderzoekt de reden en informeert daarover aan de SKLZL. In het 3^e kwartaal 2017 zijn geen zichtvliegcircuits en oefenvluchten geweest.

Bij beschouwing van de bewegingen en klachtenpatronen van de afgelopen jaren zien we het volgende:

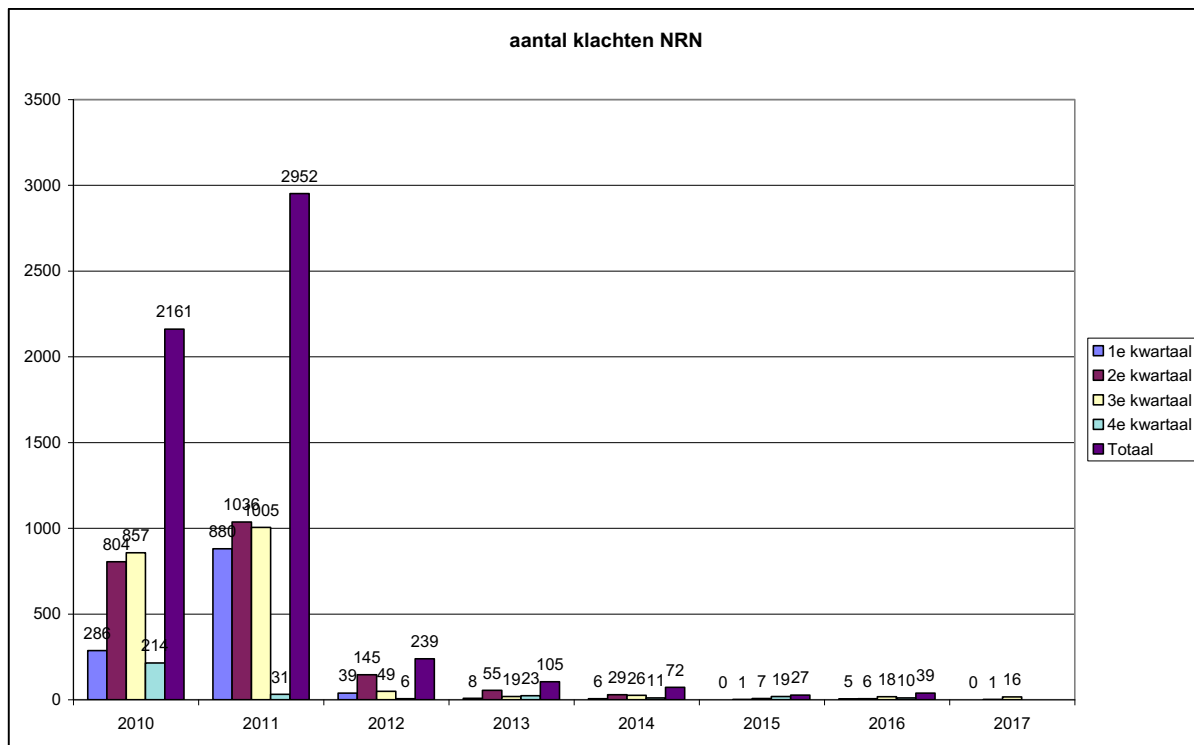
- De vliegbewegingen nemen in 2010 fors toe ten opzichte van 2009. In de periode 2011 tot en met 2016 constateren we, met een uitzondering van 2013, een afname van het aantal bewegingen. In het 1^e kwartaal 2017 zien we een afname van bewegingen met 30% ten opzichte van het 4^e kwartaal 2016, in het 2^e en 3^e kwartaal 2017 nemen de bewegingen toe met 121% respectievelijk 9% ten opzichte van het voorgaande kwartaal.
- De klachten en klagers laten voor de periode 2009 tot en met 2010 een nagenoeg vergelijkbaar patroon zien, als hierboven beschreven. Echter in 2011 constateren we een toename van de klachten met 37% ten opzichte van 2010, terwijl de klagers met 40% afnemen. In 2012 zien we een enorme daling van klachten met 92%, de klagers nemen met 48% af. In de periode 2013 tot en met 2015 daalt zowel het aantal klachten als de klagers ten opzichte van de voorgaande periode. In 2016 nemen zowel de klachten als de klagers in aantal toe. In het 1^e kwartaal 2017 zijn geen klachten ingediend, in het 2^e kwartaal 1 klacht. In het 3^e kwartaal 16 klachten door 4 klagers.

Voor de grafische weergave van de jaar- en kwartaalcijfers zie de volgende pagina's.

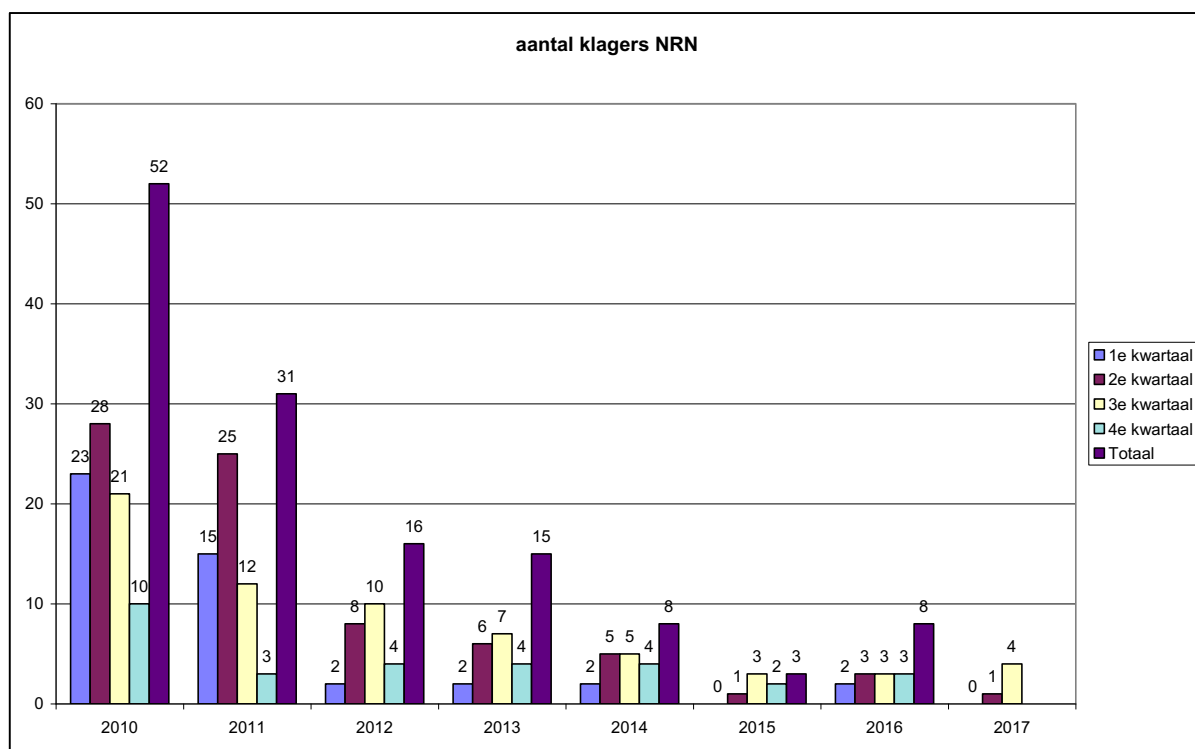
Grafiek 1. Jaar- en kwartaalcijfers vliegbewegingen.

Grafiek 2. Jaar- en kwartaalcijfers klachten.

Grafiek 3. Jaar- en kwartaalcijfers klagers.

Aandachtspunten

Naar aanleiding van de sterke stijging van het aantal klachten uit Siebengewald in 2008 als gevolg van sterk toenemend vliegverkeer van luchthaven Niederrhein over de kern, heeft de DFS de vertrekprocedures aangepast met als gevolg dat de vertrekprocedures optimaler worden gevlogen, m.a.w. dat de nominale route dichter wordt benaderd. In 2009 en 2010 zijn extra waypoints LV201 en LV210 in de Luchtvaartgids gepubliceerd, ook zijn nieuwe snelheidslimieten in de SID's geïntroduceerd. Zij zijn bedoeld om overshoots (van de nominaal) en spreiding van de vluchten te voorkomen, waardoor de vluchten meer ten noorden van Siebengewald komen te liggen. Een deel van de nieuwe snelheidslimieten is eind december 2010 ingevoerd. De overige snelheidslimieten met als doel een positief effect op de geluidsproductie worden door de DFS onderzocht. Geconstateerd kan worden dat de maatregelen tot een verbetering van de situatie hebben geleid. Niettemin is er, onder meer onder invloed van de wind en de beladingsgraad van het vliegtuig, nog steeds sprake van afwijking van de nominale route.

De SKLZL zal op verzoek van de Gemeenschappelijke Luchtverkeerscommissie de vertrekprocedures blijven monitoren.

Naar aanleiding van vragen en klachten van een inwoner uit Afferden gemeente Bergen heeft de SKLZL de VEBAK procedure nader bekeken en geconstateerd dat deze procedure voor sommige vluchten is gewijzigd met als gevolg meer overlast in de kern Afferden.

1. KLACHTEN

In dit hoofdstuk wordt het aantal klagers en klachten over overlast als gevolg van vliegverkeer van of naar luchthaven Niederrhein in de regio in het 3^e kwartaal van 2017 weergegeven.

In tabel 1 is een uitsplitsing gemaakt naar het aantal klagers en klachten per maand. In de laatste kolom is het aantal klagers weergegeven. Hierbij dient te worden vermeld dat klagers slechts eenmaal worden meegeteld. In het totale aantal klagers in het 3^e kwartaal 2017 gaat het dus om 4 verschillende klagers.

In tabel 2 wordt onderscheid gemaakt in het aantal klachten ingediend over vluchten gedurende de dagperiode en nachtperiode, met een onderverdeling naar het aantal klachten per klager.

Tabel 3 brengt de klachten en klagers over vertrekken en aankomsten in beeld en daarbij vindt onderverdeling naar woonkernen plaats.

tabel 1. **Aantal klachten en klagers in het 3^e kwartaal.**

	Aantal klachten Number of complaints		%	Aantal klagers Number of complainers		%
	2016	2017		2016	2017	
Juli	1	1		1	1	
Augustus	6	2		2	2	
September	11	13		2	2	
3^e Kwartaal	18	16		3	4	

Tabel 2. Aantal klachten per klager in het 3^e kwartaal onderverdeeld in verschillende categorieën.

Aantal klachten per klager in het 3 ^e kwartaal	aantal klagers per plaats cq woonkern (per gemeente)	klachten dagperiode tussen 06:00-07:00 uur		klachten dagperiode tussen 07:00-23:00 uur		Klachten Nachtperiode tussen 23:00- 06:00 uur		klachten totaal			
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017		
0-20	totaal:	3	4	2	7	16	9	0	0	18	16
	Afferden (Bergen)	1	1	2	7	9	5			11	12
	Bergen (Bergen)	2	2	0	0	7	3			7	3
	Siebengewald (Bergen)	0	1	0	0	0	1			0	1
20-50	totaal:										
50 of meer	totaal:										
Totaal		3	4	2	7	16	9	0	0	18	16

In deze tabel is naast de spreiding van de klagers over de verschillende gemeenten ook een onderscheid gemaakt in klachten over vluchten in de dag -en nachtperiode. De dagperiode is verdeeld in de periode van 06:00 tot 07:00 uur en van 07:00 tot 23:00 uur. Vluchten in de vroege ochtend worden vaak als zeer hinderlijk ervaren. De luchthaven is aan Nederlandse zijde geopend van 06:00 tot 23:00 uur met een extensieregeling tot 24:00 uur. De luchthaven is te allen tijde open voor noodgevallen. In het hoofdstuk vliegbewegingen (hfdst. 2) is het aantal extensies weergegeven. Daarnaast zijn de klagers, wat betreft het aantal ingediende klachten in het kwartaal, onderverdeeld in verschillende categorieën, namelijk: 0-20, 20-50 en 50 of meer klachten per klager per kwartaal. In het 3^e kwartaal 2017 zijn 16 klachten door 4 personen ingediend over Niederrhein vliegverkeer. Deze personen zijn afkomstig uit de gemeente Bergen, uit de kernen Afferden, Bergen en Siebengewald. Uit de tabel blijkt dat in 2016 18 klachten zijn ingediend door 3 personen.

Tabel 3. Aantal klachten en klagers per gemeente over vertrekken of aankomsten in het 3^e kwartaal.

3 ^e kwartaal	Gemeenten met onderverdeling naar plaatsen / woonkernen	Aankomsten				Vertrekken			
		2016		2017		2016		2017	
		klachten	klagers	klachten	klagers	klachten	Klagers	klachten	klagers
	gemeente Bergen	5	1	2	1	13	2	14	3
	Afferden	0	0	0	0	11	1	12	1
	Aijen	0	0	0	0	0	0	0	0
	Bergen	5	1	2	1	2	1	1	1
	Nieuw-Bergen	0	0	0	0	0	0	0	0
	Siebengewald	0	0	0	0	0	0	1	1
	Well	0	0	0	0	0	0	0	0
	gemeente Boxmeer	0	0	0	0	0	0	0	0
	Boxmeer								
	Groeningen								
	Sambeek								
	Vierlingsbeek								
	gemeente Gennep	0	0	0	0	0	0	0	0
	Gennep								
	gemeente Sint Anthonis	0	0	0	0	0	0	0	0
	Oploo								
	Sint Anthonis								
	gemeente Venlo	0	0	0	0	0	0	0	0
	Blerick								
	gemeente Venray	0	0	0	0	0	0	0	0
	Venray								
Totaal		5	1	2	1	13	2	14	3

In deze tabel wordt een uitsplitsing gemaakt naar klagers en klachten over aankomsten en vertrekken over Nederland met een onderverdeling naar plaatsen en woonkernen. Het aantal klachten kan voor het totaalcijfer (tabel 1) bij elkaar worden opgeteld, de klagers niet. Klagers kunnen over zowel aankomsten als vertrekken klachten indienen, maar blijven voor het totaalcijfer een en dezelfde klager. In het 3^e kwartaal 2017 zijn er 16 klachten door 4 klagers ingediend, waarvan 2 klachten over aankomsten en 14 over vertrekken.

Tabel 4. **Overzicht oorzaak klachten in het 3^e kwartaal.**

Overzicht oorzaak klachten	2016			2017		
	Totaal	vertrekken	aankomsten	Totaal	vertrekken	aankomsten
Totaal aantal klachten*	18	13	5	16	14	2
Geluid	18	13	5	16	14	2
laagvliegen	1	1	0	1	1	0
Uitstoot	0	0	0	0	0	0
Stank	0	0	0	0	0	0
Afwijkende route	13	13	0	14	14	0
Trillingen	0	0	0	0	0	0
Angst	0	0	0	0	0	0
Overig	2	2	0	1	1	0
Trackoffenders	0	0	0	0	0	0

*) Een klacht kan meerdere oorzaken hebben.

Opgemerkt dient te worden dat wanneer er gesproken wordt over ‘laagvliegen’ dit niet wil zeggen dat het toestel ook daadwerkelijk laag heeft gevlogen, het gaat hier om overlast zoals deze door de klager wordt ervaren. Hetzelfde geldt voor de optie afwijkende route, het gaat hier om de beleving van de klager. Wanneer er gesproken wordt van ‘afwijkende route’ hoeft dit niet te betekenen dat toestellen zich buiten het tolerantiegebied bevinden. Onder ‘overig’ wordt in dit kwartaal verstaan: een inwoner uit Afferden meldt een wijziging van de vliegroute van sommige vertrekkende vliegtuigen met als gevolg meer hinder.

2. VLEIEGBEWEGINGEN

In tabel 5 is het aantal vliegbewegingen weergegeven over Nederland van of naar luchthaven Niederrhein. Er wordt een onderscheid gemaakt in bewegingen gedurende de dagperiode en nachtperiode. We zien in het 3^e kwartaal 2017 een toename van het aantal bewegingen met 8% ten opzichte van dezelfde periode in 2016.

tabel 5. Aantal vliegbewegingen dag- en nachtperiode over Nederland in het 3^e kwartaal.

		Vliegbewegingen dagperiode tussen 06:00-23:00 uur		Vliegbewegingen nachtperiode tussen 23:00-06:00 uur		Vliegbewegingen totaal	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017
Juli	totaal:	610	625	0	0	610	625
	starts	606	624			606	624
	landingen	4	1			4	1
Augustus	totaal:	573	597	0	0	573	597
	starts	539	569			539	569
	landingen	34	28			34	28
September	totaal:	527	623	0	0	527	623
	starts	490	617			490	617
	landingen	37	6			37	6
Kwartaal	totaal:	1710	1845	0	0	1710	1845
	starts	1635	1810			1635	1810
	landingen	75	35			75	35

Aantal vliegbewegingen over Nederland uitgezonderd de klassen P1.0, P1.1, P1.2, P1.3, P1.4, H1 en H2.

P1.0: Ultra Lights;

P1.1: Motorzweefvliegtuigen;

P1.2: Motorzweefvliegtuigen of propellervliegtuigen met een MTOW tot 2 ton bij een sleepvlucht;

P1.3: Propellervliegtuigen met MTOW tot 2 ton;

P1.4: Propellervliegtuigen met MTOW van 2 tot 5,7 ton;

H1: Helikopters tot 2,5 ton;

H2: Helikopters boven 2,5 ton.

2.1. EXTENSIES

Tabel 6. Aantal extensies in het 3^e kwartaal.

	extensies	
	2016	2017
Juli	0	0
Augustus	0	0
September	0	0
Totaal	0	0

In tabel 6 wordt het aantal vliegbewegingen boven Nederland buiten de openstellingsuren van of naar Niederrhein weergegeven.

Op verzoek van de Gemeenschappelijke Luchtverkeerscommissie worden FANOMOS-plots van alle vliegbewegingen boven Nederland buiten openstellingsuren (van 23:00 tot 06:00 uur) door het klachtenbureau van de SKLZL voor nader onderzoek doorgestuurd aan de vertegenwoordiger van de Bezirksregierung Düsseldorf in de GLVC en Lärmschutzkommission. Na onderzoek vindt terugkoppeling met de SKLZL plaats over de bevindingen. Deze worden in tabel 7 van de rapportage verwerkt. Tevens vindt bespreking plaats in de vergaderingen van de GLVC. De betreffende FANOMOS-plots zijn, indien van toepassing, als bijlagen bij dit rapport gevoegd. Geconstateerd kan worden dat in het 3^e kwartaal geen vliegbewegingen boven Nederlands grondgebied buiten openstellingsuren hebben plaatsgevonden.

De openstellingsuren van Niederrhein zijn van 06:00 uur tot 23:00 uur. Artikel 6 van het Staatsverdrag kent de volgende extensieregeling: voor luchtvaartuigen van luchtvaartmaatschappijen die geregelde vluchten uitvoeren en die volgens schema eerder dan 23.00 uur plaatselijke tijd hadden moeten arriveren kan, voor zover sprake is van onverwachte vertragende omstandigheden die op het moment van vertrek redelijkerwijs niet voorzien hadden kunnen worden, een extensie verleend worden tot 24:00 uur, voor starts voor zover sprake is van een technische storing van het luchtvaartuig dan wel van de luchtvaarttechnische gronduitrusting of extreme meteorologische omstandigheden. De luchthaven is te allen tijde open voor luchtvaartuigen die in nood verkeren of ten behoeve van reddingsacties of hulpverlening worden ingezet.

Tabel 7. Reden extensies in het 3^e kwartaal 2017.

reden extensie Bron: Bezirksregierung Düsseldorf / DFS	2017	
	Datum	Sklzl nr

2.2 ZICHTVLEIEGCIRCUITS EN OEFENVLUCHTEN

In artikel 6, 4^e lid van het Staatsverdrag is opgenomen dat zichtvliegcircuits en oefenvluchten niet zijn toegestaan boven Nederlands grondgebied.

Tabel 8. Aantal zichtvliegcircuits en oefenvluchten in het 3^e kwartaal

	Aantal zichtvliegcircuits en oefenvluchten	
	2016	2017
Juli	0	0
Augustus	0	0
September	0	0
Totaal	0	0

Tabel 8 is gebaseerd op eigen bevindingen van het klachtenbureau van de SKLZL. Met behulp van FANOMOS kan geconstateerd worden dat er sprake is van een circuitbeweging dan wel van een doorstart gevolgd door een circuitbeweging.

Geconstateerd kan worden dat in het 3^e kwartaal wederom geen zichtvliegcircuits en oefenvluchten vanuit luchthaven Niederrhein hebben plaatsgevonden boven Nederlands grondgebied.

Voor een goede klachtafhandeling en rapportage is het wenselijk dat de SKLZL inzicht krijgt in de redenen van deze bewegingen en of er sprake is van zichtvliegcircuits dan wel oefenvluchten. De SKLZL zal deze vluchten indien van toepassing zo spoedig mogelijk voor nader onderzoek doorsturen aan de vertegenwoordiger van de Bezirksregierung Düsseldorf in de GLVC en Lärmschutzkommission en aan de DFS. Na onderzoek zal over de bevindingen terugkoppeling plaatsvinden met de SKLZL en zullen deze in de rapportage worden verwerkt.

2.3 SID-AFWIJKINGEN

In een bijlage bij het Staatsverdrag is voor het IFR verkeer een aantal standaard instrument vertrekprocedures (SID's) vastgelegd. Deze uitvliegroutes zijn theoretische lijnen. In de praktijk zal een zekere spreiding plaatsvinden die binnen een bepaalde marge, het zogenaamde tolerantiegebied, moet blijven. In tabel 9 wordt het aantal SID-afwijkingen (toestellen die zich buiten het tolerantiegebied bevinden) weergegeven.

Tabel 9. Aantal SID-afwijkingen in het 3^e kwartaal

	Aantal SID-afwijkingen	
	2016	2017
Juli	0	1
Augustus	0	0
September	1	5
Totaal	1	6

Tabel 9 is gebaseerd op onderzoek door het klachtenbureau van de SKLZL met behulp van FANOMOS. Op verzoek van de Gemeenschappelijke Luchtverkeerscommissie worden FANOMOS-plots van alle SID-afwijkingen ongeacht vlieghoogte door het klachtenbureau van de SKLZL ter informatie aan de commissie doorgestuurd. De betreffende FANOMOS-plots zijn, indien van toepassing, als bijlagen bij dit rapport gevoegd. Opgemerkt dient te worden dat overschrijding van het tolerantiegebied mogelijk heeft plaatsgevonden op last van de Duitse luchtverkeersleiding DFS.

Voor een goede klachtafhandeling en rapportage is het wenselijk dat de SKLZL inzicht krijgt in de redenen van afwijking van de SID.

In de vergadering van de Luchtverkeerscommissie d.d. 04-07-2007 is daarom afgesproken dat deze vluchten direct na constatering voor nader onderzoek worden doorgestuurd aan de vertegenwoordiger van de Bezirksregierung Düsseldorf in de GLVC en Lärmschutzkommission en aan de DFS. Na onderzoek vindt er terugkoppeling met de SKLZL plaats over de bevindingen en worden deze in de rapportage in tabel 10 verwerkt.

Tabel 10. Reden afwijking in het 3^e kwartaal 2017

Verklaring oorzaak / reden Bron DFS	2017	
	Datum	Sklzl nr
Uit onderzoek is gebleken dat het toestel met toestemming van de Luchtverkeersleiding is afgeweken van de route.	10-07-2017	sklzl-nrn TO# 17-003
Uit onderzoek door de DFS blijkt dat de afwijking van de SID is ontstaan als gevolg van een omissie van de piloot.	10-09-2017	sklzl-nrn TO# 17-004
Uit onderzoek blijkt dat de afwijking is ontstaan als gevolg van sterke wind.	13-09-2017	sklzl-nrn TO# 17-005
De piloot heeft een afwijkende instructie van de Luchtverkeersleiding gekregen om slecht weer te vermijden.	15-09-2017	sklzl-nrn TO# 17-006
Uit onderzoek door de DFS blijkt dat de afwijking van de SID is ontstaan als gevolg van een omissie van de piloot.	19-09-2017	sklzl-nrn TO# 17-007
Uit onderzoek is gebleken dat het toestel met toestemming van de Luchtverkeersleiding is afgeweken van de route.	30-09-2017	sklzl-nrn TO# 17-008

BEGRIPPENLIJST

DFS:	Deutsche Flugsicherung. Duitse Luchtverkeersleiding.
Klachtenbureau Luchtverkeer:	Het klachtenbureau Luchtverkeer valt onder de Stichting Klachtentelefoon Luchtverkeer. Dit is een onafhankelijke stichting, die ten behoeve van de Milieucommissie Luchthaven Maastricht, de Commissie AWACS Limburg, de Luchtverkeerscommissie Niederrhein en Lärmschutzkommission Niederrhein zorg draagt voor registratie, analyse en behandeling van klachten over vliegverkeer in de regio, tevens voor het beantwoorden van vragen en het verstrekken van informatie. Het klachtenbureau is te allen tijde te bereiken op telefoonnr: 043- 365 20 20 . De medewerkers zijn bereikbaar van maandag tot en met vrijdag van 09:00 tot 14:00 uur, buiten deze uren kunt u uw klacht(en) inspreken op een antwoordapparaat. Op verzoek van de klager wordt deze teruggebeld. De ingesproken klachten worden op de gebruikelijke wijze geregistreerd en gerapporteerd aan de Luchtverkeerscommissie, Lärmschutzkommission Niederrhein, Commissie AWACS Limburg en de Milieucommissie Luchthaven Maastricht. Met ingang van 1 juli 2004 kunnen klachten ook digitaal ingediend worden op www.kiel.nl
Klager: (klaagadres) en	een adres van waaruit minstens een klacht is geuit, met de restrictie dat meerdere klachten van verschillende personen op een huisadres tot één dezelfde klager (klaagadres) worden gerekend.
Klacht:	een door een klager bij het klachtenbureau gemelde ervaring van hinder of overlast door vliegverkeer.
Dagperiode:	is de periode van 06:00 tot 23:00 uur.
Nachtperiode:	is de periode van 23:00 tot 06:00 uur.
A.T.C.:	Air Traffic Control (Luchtverkeersbeveiliging).
Vliegbeweging:	een door de A.T.C. Niederrhein geregistreerde vliegbeweging (boven Nederland) van of naar Luchthaven Niederrhein
Extensie:	toestemming (gegeven door de havenmeester) om buiten de openstellinguren van de luchthaven op te stijgen of te landen.
SID:	Standard Instrument Departure. Dit is de standaard vertrekprocedure voor IFR- verkeer, zoals vermeld in de AIP.
IFR:	Instrument Flight Rules. Regels voor verkeer dat op instrumenten vliegt, zoals vermeld in de AIP.
AIP:	Aeronautical Information Publication d.i. de luchtvaartgids.
SID-afwijking:	een toestel dat de standaard-instrument -vertrekprocedure niet heeft uitgevoerd binnen het voor die procedure vastgestelde tolerantiegebied al dan niet in opdracht van de Luchtverkeersleiding.
FANOMOS:	Flight track and Aircraft Noise Monitoring System